

מחשבה קצרה על הדף הרב יחזקאל הרטמן

מסכת חולין דף מג

טריפות שנאמרו למשה מסיני

אחרי שהובאו דברי רבי ישמעאל שיש י"ח מיני טריפות, הובאו דברי עולא דח' מיני טריפות נאמרו למשה מסיני.

הפלתי (סי' ח ס"ב) מעיר שהרמב"ם כתב בהקדמה לפירוש המשניות, דלא מצינו מחלוקת בהלכה למשה מסיני, שלא שלטה בזה שכחה. וא"כ קשה, כיצד מצאנו כאן מחלוקת במנין הטריפות.

ומיישב שבעצם יש ח' מיני טריפות כלליות, אלא שהחכמים הרחיבו ופירוטו ל"ח.

ובספר דור רביעי (עמ"ס חולין, גלו"ג לחתם סופר) נוקט להיפך, דעיקר ההלכה למשה מסיני היא י"ח טריפות, אלא שבא עולא וצמצם אותם לח' כללים.

ונראה להוכיח שהעיקר כהפלתי. דבשו"ע (סי' כט) איתא "שמונה מיני טריפות הן, וסימנך ד"ן חנ"ק נפ"ש - דרוסה, נקובה, חסרה, נטולה, קרועה, נפולה, פסוקה, שבורה."

ויש ברמזים אלה סוד, כפי שהובא בכף החיים בשם שושן סודות, שמידת הדין חונקת את הנפש. ומאריך בזה יותר בספר נחת השלחן (סי' כט), שמידת הדין מתגברת על אותו בעל חי וחונקת את נפשו, וזוהו ענינה, ליטול נפשות. נאחזו הדינים כ"כ באותה נפש, עד שחל בה סירטא דמותא.

ובספר ויחי יוסף (פאפא) פרשת תזריע מבאר הרמז באופן אחר, דאם אוכל טריפה שהוא מאכל איסור, אזי הקב"ה דן אותו בשביל שחנק את נפשו שהוא חלק אלקי ממעל.

משמע מעצם זה שנותנים רמז לח' טריפות, שעיקר הטריפות מדינא הוא ח' טריפות, ולכן נאמרו בזה רמזים, ואילו הי"ח טריפות הם פרטים ופרטי פרטים, והולך עוד ומתפרט לשבעים, וכפי שמבאר השושן סודות שיש ל"ה במידת הרחמים ול"ה במידת הדין. וה' יאיר עינינו בסודות תורתנו.

דף מד

תלמיד חכם שונא פתנות

איזהו ת"ח זה הרואה טריפה לעצמו, איזהו שונא פתנות זה הרואה טריפה לעצמו. כל הקורא ושונה ורואה טריפה לעצמו ושימש ת"ח, עליו הכתוב אומר יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך, וזוכה ונוחל שני עולמים. וצ"ב השייכות בין הדברים.

מבאר המהר"ל בחי' אגדות, שה"טוב" הוא השלם, ומצד אחד אדם צריך להיות שלם בידיעת התורה ושימושה. ומצד שני צריך להיות שלם מצד נפשו, שיהא שונא פתנות. ועל כן נוחל שני עולמים, שכן מי שהוא שלם - חי בעוה"ז ובעוה"ב.

בנתיב התורה (פ"ד) מבאר עוד, שעיקר חיות האדם הוא שעומד לעצמו, ומי שמקבל מתנות מאחרים, הרי הוא תלוי באחרים ואין חיותו עומדת לעצמה, ובכך נפגמת שלימותו ואינו ראוי לכתרו של ת"ח.

השלם נקרא "חי". חיים הם שלימות של קיום.

דבר זה מצטרף היטב לדברי המהר"ל בדרך חיים (פ"א מ"י) שמבאר מה שנאמר "אהב את המלאכה ושנא את הרבנות", ומקשר זאת לגמ' בברכות (ח, א) שגדול הנהנה מיגיע כפיו יותר מירא שמים, והביאור, שעיקר תכלית האדם הוא לעמוד בעצמו, ומי שנהנה מיגיע כפיו, וזוכה להיות עצמאי לגמרי, הרי הוא משיג את תכליתו. ומי שזוכה לכך בעוה"ז, זהו חלקו בעוה"ב.

ונוסיף מה ששמעתי ממו"ר הגר"מ שפירא זצ"ל, שעולם הבא (ולא "עולם ההוא") הוא השתקפות של העוה"ז. ומעתה, מי שנהנה מיגיעו בעוה"ז, זהו גם אופן חייו בעוה"ב.

ומסיים שם המהר"ל בדברי מוסר, דאשרי חלקו של הזוכה למעלה זו. ובעונותינו לא רבים אשר הם בגדר ת"ח, כי הת"ח ראוי לו מידת הפשיטות שאינו מקבל מאחרים. כי כל מקבל יש לו חסרון. ובזמן הזה חושבים שגדר הת"ח הוא לקבל מאחרים.

ויש להוסיף את דברי הבן יהודה בסוגיין, דהרי חזינן ת"ח שמקבלים מאחרים. אלא שאם הדרך היחידה שלו להתפרנס וללמוד תורה הוא לקבל מאחרים, ובתוך לבו שונא את המתנות, עדיין הוא בגדר ת"ח. וזה הביאור "הרואה טריפה לעצמו", שזה מראה שאינו חומד ממונן, ורק משום שאין ברירה הרי הוא נוקט לממונן. ובכל מקרה של שאלה, הוא רואה טריפה ופורש מהממונן. מצד עצמו הוא שונא בצע ואינו רודף אחר הממונן.

נמצא שכל דברי הגמ' כאן סובבים את היסוד שאדם צריך להיות מי שעומד לעצמו, ובפרט הת"ח שענינו שלימות, יש לו להיות אדם שעומד לעצמו. זה המושג "חיים".

דף מה

פתנה לטובת הנותן

כשהיו מזמינים את ר"א לבית ריש גלותא לסעוד עמו, לא היה הולך משום "שונא פתנות". אך כשרבי זירא היה מוזמן לריש גלותא, היה הולך לשם, משום שלדעתו אין הוא מקבל מתנה מהם, דאדרבה הם מתייקרים בו.

נמצא שלר"א גם כשהדבר נעשה לטובת הנותן, יש חסרון של "מתנות", ולר"א זירא לית לן בה.

בחושן משפט ס' קעא (סעיף י) נפסק שכאשר יש חצר של שני שותפין ואין בחצר כדי חלוקה, אחד מהם אומר לחבירו, קח את החלק הגדול במתנה, יכול הלה לומר "אין רצוני לקבל מתנה", משום שונא מתנות. ויש חולקין.

שורש המחלוקת מבאר החת"ס (ב"ב ג, ב) תלויה במחלוקת ר"א ור' זירא הנ"ל, ובעוה"ב.

וזה הקשר לענין הכבד, דרבי זירא סובר שהכבד צריך לשמור על המרה, ואם אינו דבוק בה, הבהמה טריפה. והיינו שהצדיק צריך להשאר צמוד לשאר העם. אך השיטה האחרת סוברת שהכבד צריך להיות במקום החיות, דהיינו שהצדיק יישאר במקום שהוא יכול להשאר בחיים.

וההכרעה כתב החת"ס, שבאמת עדיף להתפלל מבחוץ, וכיון שכל עם ישראל מחוברים זה לזה, תועיל תפילת זה על זה, אף שהוא עצמו אינו שרוי בצרה. אך אצל אה"ע אין קשר בין אדם לזולתו, ומי שאינו בצרה לא יוכל להציל את מי ששרוי בה, ולכן אצל ישמעאל דוקא תפילתו הועילה. נמצא שמכריע החת"ס כדעת הנוב"י, אצל ישראל.

דף צז

קריאת ילד על שם אדם בחייו

הובאו כאן שני מעשים שע"פ הוראת רבי נתן הוראתו ניצול התינוק הנמול, וקראו לאותם שני תינוקות "נתן" על שמו.

והנה כתב בספר חסידים (סי' תס): "נכרים שקוראים לבניהם בשם אביהם אין בכך כלום, והיהודים מקפידים על כך, ויש מקומות שאין קורין אחר שמות החיים אלא אחר שכבר מתו."

ובהגהות ברית עולם לחיד"א, מביא שיש בכך מנהגים שונים, אך לכולי עלמא אין לאדם לקרוא לבנו בשם שלו עצמו.

ויצוין לספר אבן ספיר (מסעות ר' יעקב ספיר, חדרי תימן דף נא, א) מסופר שפגש יהודי בתימן ששמו יוסף והיו לו ג' נשים אך רק בן אחד, והיה שמו יוסף, וזאת מנהגם לסגולה, שמי שאין מתקיימים בניו רח"ל, קוראים לבניו על שמו, כסגולה לאריכות ימים.

ובספר זוכר הברית (על הלכות מילה ס' כד) מביא שאין נוהגין לקרות שם ע"ש אדם חי, ובספר נועם אלימלך כתב שאם נותנין לו שם בשם צדיק אחר שנפטר, זה גורם לאיש זה שיהיה צדיק מחמת שנתעורר האור של הצדיק שהוא בעולם העליון. ומובן שאין זה שייך כשהצדיק עדיין חי בעוה"ז.

ובספר אפרקסתא דעניא (ה"א סי' קמב) מביא ראייה מהגמ' דידן שאפשר לקרוא על שם אדם חי.

דף פח

עלייה לרגל לאחר החורבן לפקום קיבוץ חכמים

בענין כבד שהתליע, עלו בני עסאי ג' רגלים ליבנה, וברגל השלישי התירוהו להם.

המהר"צ חיות (גיטין ד, ב) למד מכאן שאחרי החורבן היו עולים לרגל למקומות שקבועים שם דיינים, כדי לשאול מהם הוראות. ומבאר בזה הגמ' בגיטין (ס) שאחרי החורבן שיירות מצויות לבתי הדינים.

האם בקבלת מתנה שניתנת משום טובת הנותן יש משום "שונא מתנות", לדעת ר"א יש כאן עדיין גדר שונא מתנות אפילו שהוא לטובת הנותן ולכן יכול לסרב לחלוקת החצר, אבל לדעת רבי זירא אין בזה גדר שונא מתנות.

אולם הבן יהוידע לומד שאין כאן מחלוקת, דר"א סבר שאם מביאים אותו לסעודה מכבדים את תורתו, ולא חפץ להנות מכתר תורה, אך ר' זירא היה גם עשיר, ונמצא שמתכבדים בעשירותו ואין הוא נהנה מן התורה. ולפי דבריו אין מקום לדברי החת"ס.

אולם יש לציין שלשון הגמ' משמע כהחת"ס, דהלא ר"א טען שהוא רוצה לחיות, משמע שהקפידא שלו היתה משום שנאת מתנות ולא כדי שלא להנות מכבוד התורה.

דף צד

ערקו רבה ורב יוסף

ההוא פולמוסא דאתי לפומבדיתא, ערקו רבה ורב יוסף, פגע בהו רבי זירא, אמר להו ערוקאי, כוית שאמרו במקום מרה. ורב אדא בר אבהא אמר במקום שהיא חיה.

ביומא (נ, א) אמר רבי ירמיה "בללאי טפשאי משום דדיירי בארעא דחשוכא אמרי שמעתא דמחשכין", ובב"מ (פ"ב, ב) אמרו שרבי זירא כשעלה לא"י ישב מאה תעניות כדי שישכח את תלמודה של בבל. וכתב הריטב"א (ביומא שם) דהיינו דוקא בדורות הראשונים שהיו צרות רבות בבבל, וכמו שמב' בגמ' כאן שהגיעו פולמוסי חילים, ואין לאדם אפשרות להתעמק במצב של טירדא כפרנסה, כ"ש ברדיפות. אך בהמשך השנים כשהיו שנים רגועות, אדרבה כל החכמה באה מבבל, וכהתלמוד הבבלי.

החת"ס (דרשות ח"ב לח' תמוז תקס"ט) אמר וורט נפלא על הגמ' כאן. דהנה בזמן שהיה הנועד ביהודה רב בפראג, היתה שם תקופה של צרות, ורצה לעזוב את העיר. ולא הניחוהו בני העיר, באומרם שעל הרב להשאר עם בני הקהילה, וזכותו וזכות תפילתו יינצלו, ואין ראוי לגדול בישראל לעזוב את בני מרעיתו. אולם מאידך מביא החת"ס שהיו מקרים שנתנו לרב לצאת מהעיר ולהציל את עצמו, וסברא היא שיוכל להתפלל על בני העיר מבחוץ. ורמז לכך בפסוק "ויהי בנסוע הארון" - כאשר הח"ת נוסע מהעיר, אז "קומה ה' ופיצו אויביך", שבכוחו להתפלל עליהם ולהצילם.

ממשיך החת"ס, שנראה לו שיש בדבר מחלוקת המדרשים. דבריש ברכות אמרינן "אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים", וממילא עדיף שהצדיק יצא מהעיר. וכן כתב הרמב"ן בפרשת קורח, שלאחר חטא המרגלים היתה לעם ישראל טענה על משה שלא התפלל עליהם לבטל את הגזירה שלא ייכנסו לארץ, ומחמת אותו כעס שהיה בעם, קפץ קורח וניצל אותו להקים את המחלוקת נגד משה.

ומדוע באמת לא התפלל משה, מבאר החת"ס שכיון שמשוה עצמו גם היה משולל הכניסה לא"י (כבר מאז שאמר בסנה "שלה נא ביד תשלח"), וכיון שהוא עצמו חלק מהגזירה, הרי אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים.

מאידך, מביא החת"ס שנאמר אצל ישמעאל "כי שמע אלקים אל קול הנער באשר הוא שם", ומבאר רש"י שדוקא תפילת ישמעאל התקבלה ולא תפילת הגר, משום שתפילת החולה על עצמו מתקבלת יותר. הרי ששפיר חבוש מתיר עצמו.

ובכך תובן המחלוקת בסוגיין, דרבה ורב יוסף סברו לצאת מן העיר כדי להתפלל על בני העיר, דסבירא להו אין חבוש מתיר עצמו. אך רבי זירא כינה אותם 'ערוקאי' בדרך גנא, דסבירא ליה שהיו צריכים להשאר ולהתפלל בתוך העיר.

ובדברי שאול (לבעל השואל ומשיב) מבאר בהקדם משל, לאדם שעמד למוט ומינה אפוטרופוס לטפל בילדיו, ואותו אדם מקבל שכר. אך כשאחד מהילדים מתמנה לטפל באחיו, הרי שכלבד השכר הממוני, עצם הטיפול והעבודה היא לו כמו שכר, שהרי הוא אחד מהילדים עצמם. ובכך מבאר את החילוק: לפי רבי ישמעאל הכהנים מעורבים בברכה ומביאים את ההשפעה, משא"כ לפי ר"ע הם רק צינור להעברת הברכה לישראל, ואין הם שותפים.

וזה דומה לדברי העינין יעקב, האם הברכה הולכת מהכהנים לישראל, או ישירות מהקב"ה לישראל.

נדן

לשון 'מקיפים'

"מקיפים בבני מעיים... בריאה... בקנה."

הפירוש ב'מקיפים' שמקרבים שני נקבים זה ליד זה כדי להשוותם.

וכן מצינו (גיטין ל, ב) "אין תורמין שלא מן המוקף", שהכוונה שהם צריכים להיות קרובים. וכן בביצה (ב, כב) "אין מקיפין שתי חביות", שפירושו לקרב שתי חביות זו לזו.

בקידושין (מ, א) אמרינן "תנן התם אין מקיפין בחילול השם", ואמרו שם שני פירושים, א' שאין עושים הקפה כחוננו, ב' שאם היתה שקולה מכרעת - ומפרש רש"י שהוא מלשון לקרב זה לזה ע"י ששוקלין זה מול זה.

והתוס' שם הקשו היכן מופיעה משנה זו (שאמרו בגמ' 'תנן התם')?

ובשם ר"ח הביאו שזו משנה באבות (ד, ד) "כל המחלל ש"ש בסתר נפרעין ממנו בגלוי". ועדיין הקשו התוס' דהיכן מוזכר שם ענין 'אין מקיפין'.

ומבאר המהר"ל (דרך חיים אבות שם), דבמשנה נאמר "אחד שוגג ואחד מזיד בחילול השם", ולומדת הגמ' מתוך המשנה שאין מקיפין היינו שאין להשוות את חטא חילול השם לשאר עבירות. והגמ' ממשיכה לבאר את ההשלכה המועשית של חילול השם, שלדעה אחת חילול השם אין הקפת חוננו, ולדעה שנייה חילול השם מכריע את הכף, והולך ומבאר שם מדוע חילול השם כה חמור. אך עכ"פ לשון מקיפין שם הוא כסוגיין - להשוות שאר עבירות לחילול השם.

ובפירוש רש"י הירש (ויקרא יט, כז) על הפסוק "לא תקיפו פאת ראשכם", מבאר שבדרך כלל בלשון התורה 'הקפה' היא לשון מעגל, כמו "סובו צינן והקיפוה". אך בכתוב "לא תקיפו", לא ניתן לפרש לשון מעגל, דא"כ היה צריך לומר "לא תקיפו ראשכם", וממה שנאמר "לא תקיפו פאת ראשכם", בהכרח מתפרש "במובן המצוי בלשון חכמים - לסמוך ולקרב דבר אל דבר. המסיר את השיער בצדעיים, הריהו מאחד את הצדעיים עם קדמת הראש ועם אחורי הראש".

ויש להוסיף על כך, ששתי המשמעויות - **מעגל והשוואה**, הרי הם קרובים זה לזה. משום שעניינו של מעגל הוא שכל נקודה על פניו קרובה באותה מידה אל נקודת האמצע. וכמו שמבאר רבי צדוק הכהן את הגמ' בסוף תענית "עתידי הקב"ה לעשות מחול לצדיקים וכל אחד מראה באצבעו וכו'" ומבאר שכאשר כולם נמצאים במעגל, הרי כולם שווים ואין אחד נכוון מחבירו. כולם במרחק שווה מן המרכז, שלעת"ל יתגלה איך כל אדם הביא לקידוש שם שמים בדרכו שלו, טלא יהיה כל אחד נכוון מחופתו של חבירו.

נמצא שעניין ההיקף של מעגל הוא השתוות, וא"כ קרוב הדבר להיקף דסוגיין, ויש עוד לעיין בזה.

ומצינו מקורות נוספים לכך. בנדרים (כג, א) אמרינן "מעשה באדם אחד שהדיר את אשתו מלעלות לרגל וכו'", ואיזו עלייה לרגל היתה שם? מבאר הרא"ש בפירושו: "ועלתה לרגל, שהיו מתקבצים לשמוע הדרשה, ואף הנשים היו נוהגות מצוה לבוא שמה ולראות בכבודה של תורה."

וכן מצינו ברש"י (יבמות קכב, א) שהיתה אשה שעלתה לשאול תלאת ריגלי, וכתב רש"י: "שהיו תלמידי חכמים נקבצים לשמוע דרשה הלכות פסח בפסח, והיתה שואלת מהם."

ובירושלמי (מגילה ד, ה) אמרינן דרב חונא לא היה מרשה למי שיש לו זקן משונה וקטן לעלות לדוכן, מפני שמסתכלים בו. ומקשינן דהרי אם היה דש בעירו שרי, דכולם מכירים אותו. ומשני דהיה בשעת הרגל, והיו שם אנשים אחרים. ומבארים המפרשים שהיו מתקבצים לשאול את החכמים בשעת הרגל.

ובספר עלי תמר על הירושלמי מביא מספר בן מצליח, שאחרי שעם ישראל עזב את ירושלים אחרי החורבן, היו חמש מאות שנים שלא היו מגיעים יהודים לירושלים, והיו מתקבצים במקומות אחרים, כגון בצפורי שהיה אחד ממרכזי התורה. ובשנים יותר מאוחרות החלו לבא גם לירושלים. וסמוך לבית הכנסת רבי יוחנן בן זכאי, ישנו בית כנסת שנקרא "של עולי רגלים" והיו באים שם ועולים לרגל כמה מאות שנה אחרי החורבן.

ובספר יד ראם (ספר א אגרת י"ד), איתא בענין מעלת "ועד ארבע ארצות", שהיו מתקבצים החכמים ודנים בעניני הלכה ועניני השעה. והיו פושטים שם הספיקות, ומביא מהגמ' דידן, שהיתה עלייה לרגל לקראת החכמים, כן בזמן כינוס ועד ארבע ארצות, היו מתקבצים ומלבנים את עניני התורה והשעה.

רואים אנו מכאן את הענין הגדול והחשיבות של אסיפת חכמים ועלייה לרגל. נמצא שיש ענין עלייה לרגל כדי לראות פני ה', אך ישנו ענין נוסף להתקבץ יחד לדון וללבן את התורה והמצוה.

דף מט

ברכה לכהנים

רבי ישמעאל מסייע לכהנים, שכן הוא לומד "ואני אברכם" דקאי על הכהנים. ואילו לרבי עקיבא חך קרא קאי על ישראל, וברכה לכהנים ילפינן מהכתוב "ואברכה מברכין". וברכת רבי ישמעאל עדיפה שברכת הכהנים היא יחד עם ברכת ישראל. ומבאר רש"י שיש עדיפות בכך שמתברכים יחד עם השאר. וצ"ב.

ומצינו בזה כמה ביאורים:

המהרש"א מבאר ש"אברכה מברכין" היא ברכה גם לגויים, והיא ברכה פחותה.

במראית העין לחיד"א מקדים הדנה בפרשת קורח למדנו שהקב"ה נתן כ"ד מתנות לכהנים, וכתב הכלי יקר דיש ברכה נוספת שהיא ברכת כהנים, ונרמזת "כה" תברכו, דהיינו כ"ה ברכות. והחילוק שיש בין רבי ישמעאל לרבי עקיבא הוא שברכת "ואברכה מברכין", היא ברכה כללית. אך לפי רבי ישמעאל אין זו ברכה כללית, אלא שהם שותפים בברכת ישראל, כלומר שהם מקבלים את אותה ברכה שברכו את ישראל, שגם זה חל עליהם.

ויצוין שהכתב סופר לומד להיפך. דמעלת רבי ישמעאל היא, ש"ואברכה מברכין" היא שאותה ברכה תחזור עליך, אך הכהנים שמברכים את ישראל בעושר ונכסים, הם לא רוצים את הברכה הזו לעצמם, דכל רצונם בעבודת ה'. ובמה שנאמר "ואני אברכם" היינו ברכה מיוחדת להם, לפי רצונם הטהור.

העינין יעקב מבאר, ד"ואני אברכם" פירושו שהקב"ה מברך את הכהנים קודם שמברכים את ישראל, ומכאן ברכה זו הם משפיעים הלאה. משא"כ לר"ע הברכה מגיעה רק אחרי שמברכים אותם "ואברכה מברכין".